

BONAVENTURA UBACH, BEDUÍ DEL PRÒXIM ORIENT

Frederic RAURELL

Original rebut: 14/09/2010
Data d'acceptació: 13/12/2010

Adreça: Cardenal Vives i Tutó, 16
08034 BARCELONA

Resum

En aquesta nota bibliogràfica es fa una presentació del *Dietari d'un viatge per les regions d'Iraq (1922-1923)* del P. Bonaventura Ubach, publicat recentment. Es constata l'afinitat entre el retrat de Jesús ben Sira com a home que recorre terres i pobles i el viatger del dietari del P. Ubach amb la seva innata curiositat, amor i comprensió envers les regions i cultures que va descobrint. Tot i la tendència a la historització dels relats geogràfics del text bíblic, l'escrit aporta riques observacions sobre els indrets visitats així com la situació de les excavacions, en el moment de la confecció del *Dietari*.

Paraules clau: Dietari, Ubach, viatge, regions d'Iraq, text bíblic, historicització.

Abstract:

In this bibliographical note, the recently published travel diary of P. Bonaventura Ubach, who travelled through the regions of Iraq (1922-1923), is presented. A similarity is noted between the story of Jesus ben Sirach who journeyed through lands and nations, and the travel log of P. Ubach with his innate curiosity, love and understanding of the regions and cultures that he explored. Despite the tendency to historicize the geographical accounts of the biblical text, his writing contributes valuable observations concerning the places he visited and the situation of the excavations at the time when the diary was written.

Keywords: *Diary, Ubach, travel, regions of Iraq, biblical text, historicisation.*

El monjo de Montserrat Bonaventura Ubach (1879-1960) representa una esplèndida i fructuosa harmonia entre la monàstica *stabilitas loci* i l'amor apassionat i intel·ligent per recórrer, com a incansable beduí, la bella geografia bíblica. És així que sap crear la *stabilitas cordis*. Fa quilòmetres i quilòmetres amb la *stabilitas cordis* mirant d'aplegar tot el que pot per al museu bíblic de Montserrat, avui una superba realitat. Una anticipació biogràfica del nostre personatge la podríem trobar en Sir 34, 9-13:

L'home que viatja aprèn moltes coses; amb el seu parlar intel·ligent es coneix que té experiència. Qui no n'ha passades moltes sap poques coses, però qui ha rodat món té molts recursos. He vist moltes coses en els meus viatges i he après molt més del que sabia dir. He estat moltes vegades en perill de mort i me n'he sortit gràcies a la meua experiència.

Però el Siràcida dibuixa també aquest infatigable viatger com un home de pregària:

Quan encara era jove, abans de viatjar pertot arreu, jo cercava obertament en la meua pregària. (Sir 51, 13)

La lectura del *Dietari d'un viatge per les regions de l'Iraq (1922-1923)*, Montserrat 2009, confirma l'afinitat entre el retrat de Jesús ben Sira com a home que recorre terres i pobles i el viatger del dietari del P. Ubach amb la seva innata curiositat, amor i comprensió envers les regions i cultures que va descobrir. La publicació per primera vegada d'aquest valuós dietari proposa una nova primícia literària no simplement per al fons del monestir de Montserrat, amb el seu museu bíblic, sinó també per a la cultura bíblica de Catalunya. L'edició d'aquesta obra ha estat diligentment curada per Damià Roure, biblista i bibliotecari de Montserrat. En la seva condició d'antic alumne dels distingits biblistes Guiu Camps i Romuald Díaz, ambdós deixebles del P. Ubach, l'obra porta a terme el treball d'edició amb sensibilitat i competència. El dietari representa un bell complement de tot el que és l'interessant museu bíblic de Montserrat, fundat pel P. Ubach.

Des de la primeria dels seus estudis, el nostre monjo apareix estretament lligat a la geografia bíblica de l'Antic Pròxim Orient. Els anys 1906-1910 són els de la seva primeria estada a Jerusalem, on cursà estudis d'Escritura a l'École Biblique, fundada en 1890 per Marie-Joseph Lagrange, de qui fou alumne i admirador. D'aquest pioner de l'exegesi científica en el món catòlic, n'heretà el seu interès per les qüestions del Pentateuc. Eren temps difícils. El P. Lagrange s'esforçava per demostrar que la teoria documentària respecte al Pentateuc podia ser separada dels pressupòsits racionalis-

tes.¹ Però Ubach, deixeble i admirador de Lagrange, no acceptà mai plenament les seves tesis.² Se sentia més còmode en les classes d'H. Vincent i després en les del seu condeixeble mestre també a l'École Biblique, F. M. Abel, geògrafs i arqueòlegs, que li contagiaren la gran passió per la geografia i l'arqueologia.³

Durant els anys d'estudi a l'École Biblique, Ubach visita Síria, Líban i Egipte, i ho aprofita per a satisfer la seva gran passió de pujar a la muntanya del Sinaí en 1910.⁴ L'ascensió al Sinaí, l'actual *yebel Mulsal*, no era simplement un interès romàntic; era una excursió que considerava útil per al comentari al Gènesi de la Bíblia de Montserrat i per a l'ambientació del Pentateuc en general. Els anys de la seva primera estada a l'École Biblique coincideixen amb els del període més agitat de la cèlebre «question biblique», suscitada principalment en el camp dels estudis sobre el Pentateuc, sobre les seves fons o tradicions.⁵

Els comentaris del P. Ubach als llibres del Pentateuc de la Bíblia de Montserrat, publicats entre els anys 1926 i 1928 demostren que estava convençut que un major coneixement de la geografia i de l'arqueologia podria ajudar a resoldre força problemes.

Mogut sempre per la curiositat i l'interès d'un més profund coneixement de l'Escriptura, en retornar del Sinaí l'any 1932 visita l'Àsia Menor, Grècia i Creta, ajuntant sempre la curiositat de viatger amb la voluntat de recollir material per al museu de Montserrat.⁶

El bagatge de coneixements geogràfics, arqueològics i històrics que li havien procurat els nombrosos viatges per les regions bíbliques, i els anys de

1. Cf. F. RAURELL, «Lagrange, capdavanter d'una nova manera de llegir el text», en «*I Déu digué...*». *La Paraula feta història*, Barcelona 1995, 175-205.
2. Però Lagrange recorda amb gratitud el suport que rebé del seu antic alumne Bonaventura Ubach, «durant l'anné terrible» (1912), durament atacat per alguns jesuïtes del recentment creat Institut Bíblic de la Universitat Gregoriana i de *La Civiltà Cattolica*: «Le seul qui ait combattu pour nous ouvertement fut le P. Dom Bonaventure Ubach, Catalan» (M.-J. LAGRANGE, *Au service de la Bible. Souvenirs personnels*, Paris 1967, 201, n. 60).
3. Cf. F. M. ABEL, *Géographie de la Palestine*, I-II, Paris 1933, obra molt valorada per Ubach.
4. D'aquesta ascensió en sortí el detallat relat *El Sinaí* (1913), reeditat i completat en l'edició del 1955.
5. La denominació «Question Biblique» es deu a un article de M. D'HULTST, «La question biblique», *Le Correspondant* 134 (1893) 201-225. D'Hultst fou el primer rector de l'Institut Catòlic de París. A més de donar nom al debat sobre la Bíblia en aquell moment a l'interior del catolicisme, provocà l'encíclica de Lleó XIII sobre la Bíblia, del 25 de gener de 1893, en la qual són molt presents les qüestions referents al Pentateuc. És la *Providentissimus Deus*.
6. Al llarg de les 186 pàgines de l'obra és constantment repetida la voluntat de recollir material. En això fou influenciat pel seu col·lega i també professor F. M. ABEL, *Géographie de la Palestine*, I-II, obra molt considerada per Ubach.

la seva estada a l'École Biblique de Jerusalem el fan sentir capaç d'emprendre els comentaris als cinc llibres del Pentateuc de la Bíblia de Montserrat, amb abundants notes. En aquests comentaris es percep l'interès del P. Ubach per la geografia i l'arqueologia.

En aquesta obra que comentem (*Dietari d'un viatge per les regions de l'Iraq* [192-1923]) el nostre viatger hi incorpora nombroses i belles fotografies de valor inestimable, testimoni gràfic d'un apassionant periple dut a terme a peu, en dromedari, en somera, en cotxe i en tren. El dietari conté imatges, encertadament seleccionades per Damià Roure, que avui ja no es poden veure *in situ*. És el cas, per exemple, de la porta d'Istar de Babilònia, conservada al museu Pergam de Berlín i antigament considerada una de les set meravelles del món.⁷

Amb un estil senzill i clar Ubach va exposant les diferents experiències que li procura aquest llarg i apassionant recorregut per les terres d'Irak.⁸ Aquest estil fa possible que sovint el lector entri en complicitat dels judicis i emocions del viatger-beduí, que viu les immensitats fascinants del desert.

És impressionant veure com el detall geogràfic tan característic de l'Antic Testament, el P. Ubach el capta i el viu en la immediatesa dels antics israelites que vivien en aquestes terres i que estaven familiaritzats amb la topografia.

Seguint les conquestes d'Alexandre el Magne, especialment en temps del domini romà, molts dels antics noms semítics foren substituïts per noms grecs i llatins. Sortosament no mancaven escriptors del temps que a vegades reportaven els noms canviats d'abans. El P. Ubach té present aquest fet.⁹

7. Cf. M. StOL, *Studies in Old Babylonian History*, 1976, 82 s.

8. Ubach parla d'aquesta regió emprant un neologisme polític d'un Estat modern. En els temps bíblics que desvetllen la curiositat i l'interès del nostre viatger aquestes regions eren part de la gran Mesopotàmia, sota els imperis d'Assíria i Babilònia, les terres de l'Éufrates i Tigris. De fet, en l'*Enciclopèdia Universal Herder* (Barcelona 1964), llegim, tot referint-se a l'Irak: «Reino islámico del Próximo Oriente, 435.000 km2, 6.800 habitantes. Comprende principalmente el territorio de Mesopotamia, con el Éufrates y Tigris. Capital Bagdad, centro de la red de comunicaciones, con Basora, el puerto de mayor tráfico del país.» (col. 1266). Ubach estava molt interessat a sojornar a Bagdad per poder visitar el museu i desplaçar-se més fàcilment per tota la regió: «A Beirut no hi vaig fer estada, car urgia que pugés al més aviat possible a Charfe per tal de planejar el viatge a l'Irak i el sojorn a Bagdad.» (p. 20).

9. Tot i que el P. Ubach no el cita, és notable en aquest sentit el servei que ens presta Eusebi de Cesarea (264-340 dC) en lliurar-nos un ajut per a l'estudi de la Bíblia amb el seu *Onomasticon*. Ja sant Jeroni considerava l'*Onomasticon* com a suficientment vàlid per a anotar i traduir noms bíblics quasi un segle més tard. Mosaics d'antigues esglésies cristianes mostren interès en geografia i toponímia bíbliques. El millor exemple el tenim en un mapa de la

En les moltes referències i detalls de llocs visitats hom s'adona que Ubach no limita l'estudi de la geografia i de l'arqueologia a la «història», deixant la prehistòria als antropòlegs o als paleontòlegs. Com a savi geògraf i arqueòleg es mostra atent a tots els vestigis de la vida en general i de la dels homes en particular (detritus, ceràmica), des de les restes més humils als mes grans monuments. Tanmateix, el P. Ubach considera la geografia i l'arqueologia com ciències complementàries de la història. Ubach s'adona que entre els dos tipus d'aproximació del passat existeixen nombrosos i importants lligams.¹⁰

L'interès per a conèixer els llocs bíblics és antic. N'és un bon exponent el *Viatge d'Eteria* que lliura informació topogràfica i també arqueològica de Terra Santa.

A l'Edat Mitjana les creuades desvetllaren una gran curiositat pels llocs bíblics. Els pelegrins i viatgers deixaren un gran nombre de relats, alguns prou interessants. El primer quart del segle XIX coneix també força treballs d'exploració de Palestina.¹¹

Encara que en certs moments el P. Ubach tendeixi a la historicització dels relats geogràfics del text bíblic, les seves observacions són sempre útils.

La tendència a la historicització del P. Ubach davant els relats geogràfics del text bíblic, sense tenir en compte els gèneres literaris, comporta el risc d'acabar afirmant que la geografia i l'arqueologia proven la «veritat de la Bíblia»,¹² per bé que formes literàries i historicitat no s'exclouen.

En les pàgines 48-49 es parla de l'excursió a Dura Europos.¹³ Les excavacions aleshores en curs permeteren al nostre monjo de veure la sinagoga i el

Palestina bíblica de Màdaba, a Moab a 20 km a l'est de la Mar Morta. Aquest mosaic constitueix el mapa més antic de Terra Santa. Cf. R. P. GORDON, *Holy Land, Holy City: sacred geography and the interpretation of the Bible*, Carlisle 2004, 54-67.

10. A partir del s. XIX hom acostumava anomenar «arqueologia bíblica» a la ciència que s'aplicava a la interpretació dels vestigis deixats pels pobles antics de Palestina i de l'Antic Pròxim Orient del món bíblic (Egipte, Mesopotàmia, Àsia Menor, Pèrsia, etc.). Hom distingia també, en general, una arqueologia de l'Antic Testament, interessada pel període que va des de l'època dels Patriarques (s. XIX aC) fins a l'època hel·lenística (s. IV aC) i una arqueologia del Nou Testament, que s'ocupa dels dos o tres segles abans de la vinguda de Crist fins a dos segles després.
11. Cf. l'obra-catàleg de H. V. HIPRECHT (ed.), *Explorations in the Bible Lands during de Nineteenth Century*, Philadelphia 1994, on apareixen preocupacions semblants a les del P. Ubach. Va en aquesta mateixa línia M. BURROWS, *What mean these stones? The Significance of Archeology for Biblical Studies*, New Haven 1941; W. F. ALBRIGHT, *Archaeology and the Religion of Israel*, Baltimore 1943.
12. Però no es pot dir que les posicions del P. Ubach siguin idèntiques a les tesis de W. KELLER, *Und die Bibel hatte nich Rect.*, Dusseldorf 1956, per bé que a vegades s'hi acosti.
13. Aquesta ciutat, a les voreres occidentals de l'Èufrates, fou fundada per Seleucu Nicanor (321-281 aC), que li donà el nom del seu poble natal *Europos*. A poc a poc la ciutat anà essent

lloc on es reunia la comunitat cristiana. La sinagoga, ben conservada, fou construïda vers l'any 200 dC i renovada l'any 245, i decorada, amb figures, malgrat la prohibició bíblica.¹⁴ Els frescos (avui en el museu nacional de Damasc) reproduïxen quasi exclusivament escenes bíbliques. El local de la comunitat cristiana, amb una bella capella baptismal, que el P. Ubach probablement encara no pogué visitar, avui es troba en el museu Yale Gallery-New Haven. El viatger monjo diu simplement: «Al nostre pas per allí, havien començat tot just les serioses excavacions que havien de fer eixir a la llum un cert nombre d'edificis dedicats a les divinitats paganes, i sobretot una església amb pintures al fresc, amb escenes de l'Antic i del Nou Testament» (p. 49).

L'ascesi de caminant i la fibra poètica del P. Ubach es manifesten en la serenitat i il·lusió amb què afronta les nombroses dificultats que comporten els llargs desplaçaments, sovint amb mitjans inadequats. S'extasia contemplant el desert i en totes les ocasions cerca de trobar material per al museu de Montserrat: «Gràcies a aquests contratemps, durant les moltes parades obligades jo podia extasiar-me davant de l'un o l'altre de tants panorames impressionants del desert i de l'Èufrates i treure'n una fotografia, si més no d'alguna escena que em cridés l'atenció» (p. 48).

La visita a Babilònia potser era l'objectiu més cobejat del viatge. N'hi ha prou en constatar l'interès i el goig amb què adquirí una rèplica del Codi d'Hamurabi per al museu de Montserrat. Però en arribar al lloc i a la vista del que quedava de l'antiga Babilònia, exclama amb desconhort: «I quin quadre tan desolador que presenta! Aquella que havia estat la glòria dels regnes, la magnificència dels caldeus, heus-la ací l'última de les nacions, un desert.» I afegeix amb ironia: «Fidels guardians d'aquelles runes precioses són els *ciceroni*, que estrena es disputen ells amb ells l'honor de no haver-nos aclarit res, però que us hauran fet un gran servei mentre giravoltaven per aquells laberints de runes desolades» (p. 92).

Ubach visita les ruïnes de Babilònia pocs anys després que l'arqueòleg Koldwey havia acabat la primera fase de l'excavació.¹⁵ Ubach volia entrar en contacte directament amb el lloc d'origen del cèlebre Codi d'Hamurabi, amb

abandonada i acabà convertint-se en desert. Fou redescoberta casualment en 1920, dos anys abans que hi passés el P. Ubach.

14. Les excavacions portades a terme entre 1920-1923, 1928-1936, sota la direcció de F. CUMONT, *Les fouilles de Dura-Europos*, Paris 1922; C. HOPKINS, *The Discovery of Dura-Europos*, New Haven 1979.
15. R. KOLDWEY, *Das wiederstehende Babylon*, Berlín 1925, que recull els resultats de les excavacions portades a terme entre el 1899 i el 1917. Aquestes excavacions permeteren de fer eixir a la llum un immens triangle de quasi 10 km de diàmetre.

algunes lleis i normes que es troben també en la legislació del Pentateuc.¹⁶ Així, per exemple, la pena de mort infligida a l'autor d'un rapte (Codi 14; Ex 21,16); l'alliberació de l'esclau passats tres anys de servitud (Codi 117; Ex 21,2; Dt 15, 12-15). En els seus comentaris al Pentateuc de la Bíblia de Montserrat Ubach fa notar com alguns episodis dels relats patriarcals corresponen a disposicions del Codi d'Hamurabi que no figuren en la legislació bíblica, com, per exemple, la unió d'Abraham amb Agar (Gn 16,1-6; Codi 145-146). Tals concordances no es basen necessàriament en una dependència directa, sinó en l'afinitat fonamental de les normes, en vigor en l'Antic Pròxim Orient.

Tot el dietari denota la passió i l'entusiasme del P. Ubach i la il·lusió d'enriquir el museu bíblic de Montserrat, que ell mateix havia començat a crear durant els anys 1906-1910, durant la seva primera estada a Jerusalem, des d'on es desplaçava a diferents indrets bíblics.

S'ha d'agrair al P. Damià Roure que ens hagi volgut delectar amb aquesta austera però elegant publicació, adornada d'un gran nombre de belles i originals fotografies.

16. D'aquest codi legislatiu es posseeixen, a més d'uns quants fragments de còpies contemporànies i posteriors, el text complet, gravat en una estela de diorita (2,25 m d'alçada, el contorn de la part superior 1,60 m i el de la part inferior 1,90 m). L'estela fou trobada en tres trossos per l'arqueòleg M. J. Morgan el 1901-1902. Actualment es troba al museu del Louvre. Els fragments de diferents còpies presenten llacunes i variants, testimoni de l'elaboració del Codi en diferents etapes. Els 282 paràgrafs gravats en l'estela contenen tot el dret públic i privat en vigor aleshores a Babilònia. Cf. E. SZLECHTER, «Les fragments du Code de Hamurabi», en IURA 22 (1971) 1-82; òptima versió i comentari els trobem en A. FINET, *Le Code de Hamurabi*, París 1973.